

АНГЛИ ХЭЛНИЙ АДИЛТГАЛ НЭР ТОМЬЁОГ ОРЧУУЛАХ АСУУДАЛД

Н.Мөнхцэцэг⁴⁵

Abstract: *In today's fast-paced world of science and technology, there is a constant need to name new discoveries, inventions, things, and phenomena. A Metaphorical approach has been commonly used for naming those new things because it makes people percept concepts easily.*

In this study, we selected B.Jigjidsuren's "Business English-Mongolian Dictionary" (2006) with about 5,000 words to study methods used to translate English metaphoric terms into Mongolian. There are 190 English metaphoric terms in the dictionary, of which 78% are in semantic translation, 10% are calqued (word for word translation), 4% are translated with another equivalent metaphoric terms, 3% are translated in simple equivalent words, 3% are translated in explanation, and 2% are directly borrowed.

Metaphoric terms are similar to realia (culture-specific words). So when you translate the metaphoric terms, you need to take consideration on the linguistic, cognitive, and cultural differences between the source and target language speakers.

Түлхүүр үг: *метафор, нэр томьёо, орчуулга, ухагдахуун, соёл, сэтгэлгээ, танин мэдэхүй, орчуулгын арга, идээшүүлэх, ондоошуулах*

1. Удиртгал

Метафор судлал нь Аристотелийн үеэс эхтэй бөгөөд тэрээр метафорыг уран зохиолын хэрэгсэл талаас нь судалсан бол, харин Цицерон тухайн үгэнд нийцэх ухагдахуун байхгүйгээс төстэй шинж дээр нь үндэслэн утга шилжүүлэн нэрлэх хэлний жирийн үзэгдэл хэмээн үзсэн байдаг (Фрейденберг, 1996: 218). Харин Лакофф, Жонсон, Блэк нар адилтгалыг “хэлний үгийн сангийн бүтцийг сэргээж, бэхжүүлэх эх сурвалж” хэмээгээд “хүмүүсийн харилцаа, ертөнцийг ойлгож таньж мэдэхэд хэрэглэдэг сэтгэлгээний механизм юм” (Lakoff and Johnson, 1980:5; Black, 1990: 153-172) гэж тэмдэглэжээ.

Ортони (Ortony, 1979), Либерт (Liebert, 1994) зэрэг судлаач танин мэдэхүйн шинжлэх ухааны үүднээс судалсан бол, харин Новелз (Knowles, 1996), Мэйер ба бусад (Meyer et al, 1997), Павел (Pavel, 1993) зэрэг эрдэмтэд мэргэжлийн хэл, нэр томьёо судлалд метафор хэмээх ойлголтыг авч үзэх болжээ.

Шинжлэх ухаан, технологи эрчимтэй хөгжиж буй өнөө үед хүн төрөлхтний шинэ нээлт, бүтээл, юмс, үзэгдлийг нэрлэх хэрэгцээ шаардлага байнга тулгарч байдаг. Үүнтэй уялдан хүний ахуй амьдралд ойр зүйлийн нэрийн утгыг шилжүүлэн шинэ үг зохиох тохиолдол их болжээ. Ялангуяа нэр томьёо бүтээхэд утга шилжүүлэх арга болох адилтгалын аргыг түгээмэл хэрэглэж байна. Тиймээс нэр томьёоны метафор нь судалгааны шинэ салбар болон хөгжиж байна.

Хэдийгээр адилтгал нь уран дүрслэлт, сэтгэлийн өнгө аяс илэрхийлдэг, харин нэр томьёо нь уран яруу бус, сэтгэлийн өнгө аяс илэрхийлдэггүй, хоёрдмол утгагүй байх зарчимтай гэсэн эсрэг тэсрэг шинжтэй хоёр зүйлийг нэгтгэсэн адилтгалын аргаар бүтсэн нэр томьёо буюу

⁴⁵ ШУА-ийн Хэл зохиолын хүрээлэн, доктор (Ph.D)

адилтгал нэр томъёог орчин үед шинжлэх ухааныг шинэ ойлголт ухагдахууныг нэрлэхэд түгээмэл хэрэглэх болжээ. Тухайлбал, мэдээлэл, технологийн салбарт: *feeder link* - тэжээх шугам, *mouse* - хулгана, *memory* - санах ой, *messenger* - элч, улаа, зарлага, *автомат* мэдээ, *backbone* - гол шугам, гол кабель, тулгуур сүлжээ, *firewall* - галт хана, хамгаалалтын хана, хамгаалалтын программ гэх мэт; эдийн засгийн салбарт: *cash inflow* - мөнгөн орлогын урсгал, *cash outflow* - мөнгөн зардлын урсгал, *ballpark figure* - ойролцоо дүн, ойролцоо тоо хэмжээ, *bear position* - горьдлого тавьсан байдал гэх мэт; улс төрийн салбарт: *back politics* - бохир улс төр, *backroom* - нууц улс төр, *soft power* - зөөлөн хүч гэх мэт адилтгалын арга буюу утга шилжүүлэх аргаар бүтсэн олон нэр томъёог дурдаж болно.

Ийнхүү адилтгалын арга нь нэр томъёо бүтээхэд хамгийн бүтээмжтэй арга хэрэгсэл болдог нь дараах хүчин зүйлстэй холбоотой. Үүнд: 1. Шинэ зүйлийг нэгэнт мэдэж буй зүйлтэй адилтган нэрлэх нь тухайн шинэ ухагдахууныг хялбар ойлгох 2. Хэлний тогтолцоо, хэрэглээнд амархан хэвших 3. Шинээр авиа үсгийг нийлүүлж шинэ үг бүтээхгүй, харин төрөлх хэлний боломж ба олон улсын шинжтэй үгийг өргөн хэрэглэдэг 4. Нэр томъёоны адилтгал нь хоёрдмол утгаа гээх боловч дүрслэл нь шинжлэх ухааны тодорхой нэг салбарын нэр томъёоны тогтолцоонд шинэ нэгжийг танилцуулахад түлхэц болдог зэрэг юм.

Монгол хэлэнд метафорыг уран зохиолын дүрслэх хэрэглүүр талаас нь болон танин мэдэхүйн хэл шинжлэлийн үүднээс судалсан бүтээл нэлээд бий боловч нэр томъёоны хувьд янз бүрээр оноон хэрэглэсээр иржээ. Тухайлбал, уран зохиолд Б.Содном (1956), Э.Вандуй, Дашдорж (1970), О.Адьяа (1996) нар “зүйрлэл”, С.Дулам, Ц.Хасбаатар (1980), Ш.Гаадамба (1989), Д.Ёндон (1995), Д.Галбаатар (2012) нар “адилтгал” гэж орчуулжээ (Д.Цэвээндорж, 2018: 101).

Хэл шинжлэлд метафор гэсэн нэр томъёог Ж.Төмөрцэрэн (1974), Ц.Өлзийхутаг (1979), Э.Равдан (2005), Н.Нансалмаа (2011) нар “зүйрлэл” гэж; М.Базаррагчаа (1993, 2005, 2017), Ц.Сүхбаатар (1988), Ж.Баянсан (2016) “адилтгал” гэх мэт нэрлэдэг.

Харин О.Шинэбаяр, Б.Золжаргал нар нэр томъёоны метафорын чиглэлээр тусгайлан судалж, “Адилтгалын аргаар бүтсэн монгол нэр томъёо” (2020) ганц сэдэвт бүтээл хэвлүүлсэн бөгөөд уг бүтээлдээ *метафор* хэмээх нэр томъёог “адилтгал” хэмээн оноосныг үндэслэлийн талаас нь дэмжин цаашид ийнхүү хэрэглэх болно.

Монгол хэлэнд адилтгал нэр томъёоны орчуулгын талаар тусгайлан судалсан нь ховор бөгөөд бид энэ удаагийн судалгаандаа адилтгал нэр томъёоны орчуулгын асуудлыг бизнес, эдийн засгийн нэр томъёоны жишээн дээр голлон тодорхойлно.

2. Адилтгалын аргаар нэр томъёо бүтэх

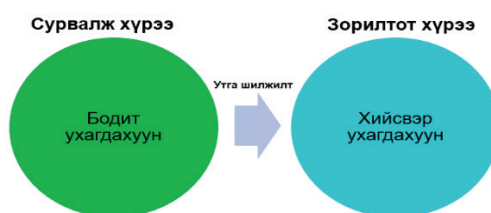
Адилтгалын мөн чанар нь нэг зүйлийг өөр нэг зүйлтэй адилтган ойлгож мэдэх, өөрөөр хэлбэл, хэлэнд нэгэнт байсан ухагдахуунд тулгуурлан, түүнтэй адил шинжтэй өөр нэгэн ухагдахуун бий болгох хэрэгсэл гэж үзэж болно.

Адилтгалын хоёр гол ойлголт нь *source domain* (сурвалж хүрээ), *target domain* (зорилтот хүрээ) юм. Уг хоёр ухагдахуун буюу нэр томъёог анх Ж.Лакоф, М.Жонсон нар “*Metaphors we live by*” (1980) бүтээлдээ танилцуулсан. Харин өмнө нь И.А.Ричардс дээрх хоёр ухагдахууныг “*vehicle*”, “*tenor*”, (I.A.Richards, 1936) гэсэн өөр нэр томъёогоор нэрлэдэг байжээ. Гэвч энэ хоёр уламжлалт нэр томъёо нь 2 хүрээ буюу ухагдахууны харилцан үйлчлэлийг илэрхийлээгүй тул сүүлийн үеийн эрдэмтэд Ж.Лакоф, М.Жонсон (1980) нарын дэвшүүлсэн *source domain* (сурвалж хүрээ), *target domain* (зорилтот хүрээ) гэсэн нэр томъёог тухайн ухагдахуунуудыг зөв илэрхийлсэн хэмээн үзэж хэрэглэх болсон байна. Энэ талаар Виллиам П.Браун “Сурвалж хүрээ, зорилтот хүрээ хоёр нь адилтгал ба тэмдэглэхүүн (*referent*) хоёрын тодорхой харьцааг тэмдэглэдэг

зогсохгүй, адилтгалыг илэрхийлэхэд нэг хүрээнээс нөгөө хүрээнд шилжих тодорхой хөдөлгөөнт шинжийг тусгадгаараа сайн талтай (William Brown, 2017) хэмээн үзсэн байдаг.

Эмпирист судлаачдын онолоор тухайн адилтгалын бүтцийн төрлөөс хамаарч уламжлалт (ухагдахууны) адилтгал⁴⁶ буюу ухагдахууныг ухагдахуунаар буулгах, дүрслэлт адилтгал⁴⁷ буюу дүрслэлээс дүрслэлд буулгах (Lakoff, 1989., 1992) гэж ангилдаг. Дүрслэлт адилтгал нь нэг ухагдахууны дотоод бүтэц буюу шинжийг нөгөө бүтцэд шилжүүлэх буюу буулгахыг хэлдэг (Lakoff, 1992:418).

Ж.Лакоф, М.Жонсон (1980) нарын уламжлалт буюу ухагдахууны адилтгалын онолоор авч үзвэл, нэр томьёо бүтэх үйл явц нь ихэвчлэн дараах загвартай байдаг. Үүнд:

Зураг 1. Адилтгалын аргаар нэр томьёо бүтэх утга зүйн үйл явц

Зураг 1-ийг тайлбарлавал, сурвалж хүрээ буюу бодит ухагдахуун, зорилтот хүрээ буюу хийсвэр ухагдахууны хоорондын төстэй шинжээр нь авалцуулан холбож утга шилжүүлэн адилтгал нэр томьёо үүсгэнэ гэсэн үг. Ж.Баянсан адилтгал үүсэх үйл явцыг “Тухайн үгийн утгыг хийсвэрлэн ондоошуулж, өөр юмны нэрлэлт болгон хэрэглэхдээ жишин харьцуулж байгаа хоёр юмыг нэгэн адил юм уу, төслүү шинжээр нь авалцуулан холбож (ассоциаци), улмаар авалцуулсны (аналоги) үр дүнд л сая адилтгал (метафор), адилтгасан нэрлэлт бий болно (2016:67) гэж тодорхойлсон байдаг. Ийнхүү үүссэн нэр томьёог бид жишээгээр тайлбарласныг Хүснэгт 1-ээс харж болно.

Ж.Лакоф, М.Жонсон нар (1980) ухагдахууны адилтгалыг агуулгын хувьд бүтцийн (structural metaphor), орон зайн (orientational metaphor), онтологи буюу оршихуйн (ontology metaphor) гэж гурав ангилдаг.

Бүтцийн адилтгалд *price war* - үнийн өрсөлдөөн, *virus* - вирус, *seed capital* - эхлэлтийн хөрөнгө *blanket agreement* - ерөнхий тохиролцоо гэх мэт аливаа зүйлийг бодит юм, түүний бүтэц, агуулгатай адилтгасан байдаг. Мэдээлэл технологийн салбарт *вирус* хэмээх нэр томьёо нь бүтцийн адилтгалын жишээ юм. Учир нь “хэрэглээний болон системийн программ дотор далдлагдаж, өөрийгөө бусад программ руу хуулбарлан, их төлөв техник хангамж, программ хангамж, файл эсвэл тодорхой өгөгдөлд гэмтэл учруулдаг нуугдмал программын команд”-ыг “вирус” хэмээх бодит ухагдахууны агуулгын бүтэцтэй адилтган нэрлэсэн байна. Үүнийг дараах хүснэгтээр тайлбарлая.

Хүснэгт 1. Биологи ба мэдээллийн технологийн салбарын “вирус” хэмээх адилтгал нэр томьёоны утга

Сурвалж хүрээ: вирус (биологи)	Зорилтот хүрээ (компьютер)
Хүн, амьтанд халдварладаг	Компьютерт халдварладаг
Эрүүл хүн, амьтныг өвчлүүлдэг	Эрүүл файл, программыг гэмтээдэг
Хүн амьтны амь насанд аюултай	Компьютерын файлыг устгах аюултай
Мутацид ордог	Мутацид ордог

⁴⁶ Conventional (conceptual metaphor) (Lakoff, 1989., 1992)

⁴⁷ Image metaphor (Lakoff, 1989., 1992)

Дээрх хүснэгтээс харахад, зорилтот хүрээний шинэ ухагдахуун (компьютерыг гэмтээдэг нуугдмал программ)-ыг “вирус” хэмээн нэрлэхдээ сурвалж хүрээний “вирус” хэмээх бодит ухагдахууны бүтэц агуулгын адил шинжид тулгуурласан байна.

Орон зайн адилтгал гэж ертөнцийн юмс үзэгдлийг орон зай, зүг чигийн харьцаанд байгаа шинжээр утга шилжүүлэн үүсгэсэн адилтгалыг хэлнэ. Жишээ нь: *down payment* - хямд төлбөр, *mark-up* - үнийн өсөлт, *upgrade* - сайжруулах, *mark-down* - хямдрал, *backwardation* - алдагдал, зарлага, *backdown* - ухрах, *down-and-out alcoholic эмгэг архичин*, *to vote down a draft law* - хуулийн төсөл унах, *pull-back* - саад, *backdating* - огноог урагшлуулж бичих, *frontier* - хил, *front-line* - дайны фронтын шугам, *zoom in* - томруулах, томсгох, *zoom out* - багасгах, жижгээрүүлэх, *outsourcing* - гаднын үүсгүүр, *log in* - нэвтрэх, *log out* - гарах гэх мэт жишээнээс харахад, *up*, *down* гэсэн үгс нь аливаа зүйлийн өсөх, буурах, өөдлөх, уруудах шинжээр юмс үзэгдлийг адилтгадаг бол *back*, *front* гэсэн үг нь ухрах, давших, далд, ил гэсэн утгын шинжийг илтгэж байна. Харин *in*, *out* гэсэн дотор, гадна гэсэн утгатай утгвар үгс нь зорилтот хүрээнд орох, нэвтрэх, гарах гэсэн утгаар хэрэглэгдэж байна.

Онтологи буюу оршихуйн адилтгал гэдэг нь байгалийн юмс, эд зүйл, хүний бие махбодтой холбоотой туршлага дээр үндэслэсэн адилтгалыг хэлнэ. Англи хэлний адилтгалд монгол хэлний нэгэн адил аливаа зүйлийн гадаад харагдах байдал, дотоод шинж чанар, хэлбэр дүрс, овор дүрээр нь амьтаншуулах (animification), хүншүүлэх (personification) аргыг хэрэглэдэг.

Адилтгалын аргаар бүтсэн англи нэр томъёоны санд хүн, түүний оюун ухаан, зан чанар, гадаад төрх, эрхтэн, үйл ажиллагаатай төстэй шинжээр нь зүйрлэсэн нэр томъёо олон байдаг. Өөрөөр хэлбэл, амьгүй юм, үзэгдлийг хүнд байх зан чанар, үйл хөдлөл, мэдрэх, сэтгэх онцлогтой адилтган нэрлэхийг хэлнэ. Жишээ нь: *messenger* - элч, улаа, *server* - сервер, *толгой машин*, *smart phone* - ухаалаг утас, *memory* - санах ой гэх мэт. Бидний судалгаанаас үзэхэд, энэ төрлийн адилтгалыг амьтаншуулсан адилтгал нэр томъёотой харьцуулахад харьцангуй бага байна.

Англи хэлний нэр томъёонд адгуус амьтан, түүний гадаад төрх, овор дүр, эрхтэн, үйл хөдлөл, төстэй шинжээр нь адилтгаж бүтээн, амьтаншуулсан *mouse* - хулгана, *wing nut* - эрвээхий эрэг, *butterfly bolt* - эрвээхий боолт, *worm shaft* - могой гол, *bear market* - баавгай зах зээл [БСНТТТ, х. 416], *bull market* - бух зах зээл [БСНТТТ, х. 416], *butterfly spread* - *эрвээхий *спред* гэх мэт олон нэр томъёо байна.

Түүнчлэн адилтгалын аргаар бүтсэн англи нэр томъёонд юмшуулах үзэгдэл бас бий. Жишээ нь: *coronavirus* - титэм вирус, *короновирбус*, *web* - тор, *black kite* - сохор элээ, *homepage* - вэбийн нүүр хуудас гэх мэт.

О.Шинэбаяр “Адилтгалын аргаар нэр томъёо бүтээж ирсэн туршлага” өгүүлэлдээ техник технологийн адилтгасан 2000 гаруй монгол нэр томъёог түүвэрлэн хэрэглээний давтамж, утга зүйн үүднээс задлан шинжилсэн байна. Тэрээр “Монгол хэлний нэр томъёонд метафорын аргаар үүссэн нэр томъёо олон бий бөгөөд энэ нь үг бүтээж ирсэн сэтгэлгээний уламжлалтай холбоотой. Ийм аргаар бүтсэн нэр томъёонд танин мэдэхүйн онцлог хадгалагдаж олон салбар шинжлэх ухааны үүднээс судлах шаардлага бий” (2018:121)-г дурдсан байна.

Мөн Б.Золжаргал “Утга шилжих аргаар бүтсэн ургамлын нэр томъёо” хэмээх өгүүлэлдээ “Мэргэд гарахын орон”-ы Тэжээхүйн ухааны ургамлын нэр томъёо, Дөрвөн зүйлийн үсэг хавсарсан толь бичиг”-ийн 29-р дэвтрийн “Өвсний зүйл”, “Модны зүйл”, “Цэцгийн зүйл” болон “Улсын нэр томъёоны комиссын мэдээ”, “Монгол хятад латин хавсарсан үрт ургамлын нэрс”, “Ургамлын дүймэн”, “Монголын нууц товчоо” зэрэг зарим сурвалж бичгүүдээс түүвэрлэн авсан утга шилжүүлэн нэрлэсэн ургамлын 700 гаруй нэр томъёог түүвэрлэн хэрэглээний давтамжийг тооцоолон, утга зүйн ангилал хийж судалсан байна. Судалгааныхаа үр дүнд “Утга шилжүүлэн нэрлэхдээ амьтантай зүйрлэх нь хамгийн их хувийг эзэлж байгаа бөгөөд үүнд монголчуудын нүүдэлчин соёл, мал аж ахуй эрхэлдэгтэй холбоотойгоор таван хошуу мал болон түүний эд

эрхтэн, өнгө зүс, хэв шинж хэлбэр хэмжээгээр жишин зүйрлэх нь давамгай байгаа” (Золжаргал, 2018: 50)-г тодорхойлсон байна.

Үүнээс үзэхэд, адилтгал нэр томьёо бүтээхэд амьтаншуулах, юмшуулах үзэгдэл англи монгол хэлний аль алинд түгээмэл байх боловч уг хоёр хэлт ард түмний ахуй амьдрал, сэтгэлгээний онцлогоос шалтгаалан ямар амьтантай, ямар шинжээр нь хэрхэн адилтган нэрлэж байна гэдэг нь ялгаатай байна.

3. Адилтгал нэр томьёоны орчуулга

Нэр томьёоны адилтгал судлал, тэр дундаа адилтгал нэр томьёоны орчуулга нь цоо шинэ судлагдахуун биш боловч маш бага судлагдсан гэхэд болно. В.Н.Комиссаров (Komissarov V.N. 1990), О.Казакова (Kazakova, O. 2001), Ньюмарк (Newmark, 2008), Лакоф (Lakoff, 1980, 1993) нар нэг талаас орчуулгатай холбоотой, нөгөө талаас адилтгалын онолтой холбоотой олон ном бүтээл бичсэн байдаг. Гэвч орчуулгын онолд уг хоёр судлагдахууныг нэгтгэнэ гэдэг нь хамгийн бэрхшээлтэй асуудлуудын нэг тул адилтгалыг орчуулагдах, орчуулагдахгүй шинжийн талаас авч үздэг. Тухайлбал, Дагут адилтгалын орчуулагдах, орчуулагдахгүй чанар нь тухайн сурвалж хэл, зорилтот хэлний хэлэлцэгчдийн соёлын туршлага хэр нийтлэг байгаагаар тодорхойлогдоно” (Dagut, 1976:28) гээд адилтгалын орчуулгын гурван тохиолдлыг дараах байдлаар тайлбарлажээ. Үүнд:

- Шинээр бий болсон адилтгал нь орчуулагдахгүй;
- Адилтгал шинжээ алдаж, хэлний хэрэглэгчдэд адилтгал гэж мэдэгдэхээ байсан хэвшмэл адилтгал буюу “богино наст” адилтгал;
- Хэдийгээр шинэ боловч хэлний хэрэглээнд орж, шинэ, онцгой шинжээ алдсан адилтгал (stock metaphors) гэсэн гурван тохиолдлыг дурджээ.

Харин Ван ден Броек (Van den Broeck 1981:78) адилтгалыг орчуулах аргыг

1. Хэрвээ сурвалж хэл, зорилтот хэлний “vehicle” ба “tenor” нь таарч байвал “sensu stricto” буюу дүйцүүлэн орчуулах
2. Сурвалж хэлний vehicle -ийг зорилтот хэлний өөр нэгээр орлуулах
3. Зорилтот хэлэнд адилтгалыг арилгаж, өөр үгээр сольж орчуулах гэж ангилсан бол,

Ньюмарк (2008) адилтгалыг орчуулах аргыг

1. Зорилтот хэлэнд ижил дүрслэлийг хуулбарлан бүтээх,
2. Сурвалж хэлний дүрслэлийг зорилтот хэлний соёлтой харшлахгүй тийм дүрслэл (зорилтот хэлний)-ээр солих “соёлын дүйцэл”,
3. Адилтгалын дүрслэлийг хадгалсан адилтгалаар орчуулах,
4. Адилтгалыг орчуулахдаа адилтгал дээр утга санаа нэмэх,
5. Адилтгалын утга санааг хөрвүүлэх,
6. Хэрвээ адилтгал илүүц бол хасах,
7. Тухайн дүрслэлийг батжуулахын тулд утга санаа нэмж ижил адилтгал хэрэглэх гэж долоо ангилжээ.

Манделблит адилтгалыг орчуулах гол бэрхшээл нь сурвалж хэл ба зорилтот хэл хооронд ижил санааг илэрхийлэх дүрслэлийн ялгаа байдагт оршино (Mandelblit, 1995:483) гэсэн байдаг. Ийм тохиолдолд нэг хэлнээс нөгөө хэлэнд төдийгүй, ертөнцийг зураглах нэг аргаас нөгөө аргад шилжих үйл явц болж байдаг. Тэрээр адилтгалын орчуулгын талаар хоёр таамаглалыг дэвшүүлсэн. Нэгдүгээрт, төстэй зураглалын нөхцөл (Similar Mapping Condition) буюу сурвалж ба зорилтот хэлэнд хэлний адилтгал нь ижил дүрслэл буюу зураглал дээр тулгуурласан тохиолдолд орчуулга нь бэрхшээл бага, шулуун байдаг. Хоёрдугаарт, ялгаатай зураглалын нөхцөл (Different Mapping Condition) нь сурвалж ба зорилтот хэлний хооронд өөр өөр адилтгал үг төдийгүй өөр

ухагдахууны адилтгал хэрэглэх тохиолдлыг хэлнэ. Энэ тохиолдолд орчуулга бэршээлтэй болох бөгөөд эхний тохиолдолтой харьцуулахад тухайн асуудлыг шийдэх илүү цаг шаардагдана (Mandelblit,1995:484) хэмээн бичжээ.

Мөн Родригиз Марказ (Rodriguez Marquez, 2010), Пападюди (Papadoudi., 2010, 2014) нар шинжлэх ухааны бичвэр дэх адилтгал үг хэллэг, нэр томьёо хэрхэн орчуулагддагийг судлаад, адилтгалыг адилтгал бус үг, хэллэгээр орлуулах гэсэн саналыг нэмжээ.

Харин Арабын орчуулга судлаач Хадижа Меракчи дээрх эрдэмтдийн адилтгалыг орчуулах арга зарчмыг харьцуулан үзээд зорилтот хэлэнд хэлний ба ухагдахууны адилтгалыг орчуулах дараах арга, техникийг санал болгосон. Үүнд:

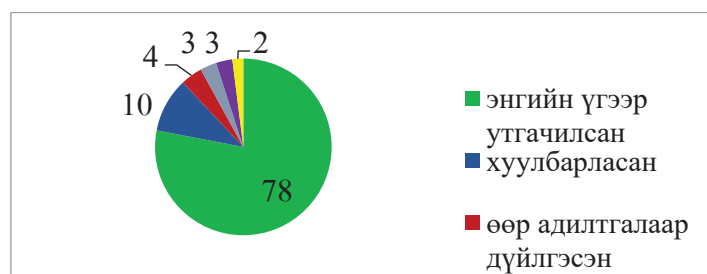
1. Сурвалж ба зорилтот хэлэнд хэлний ба ухагдахууны ижил адилтгалыг хэрэглэх
2. Сурвалж хэлний ухагдахуунд дөхүүлэхийн тулд зорилтот хэлэнд хэлний адилтгалыг тайлбарлах
3. Хэлний хувьд ялгаатай, ухагдахууны хувьд ижил адилтгал хэрэглэх (Khadidja Merakchi, 2017)

Манай эрдэмтэн судлаачдаас Р.Гүрбазар адилтгал, зүйрлэлийг орчуулахдаа түүгээр илэрхийлсэн далд санааг илрүүлж олох нь хамгийн чухал бөгөөд жинхэнэ утгыг олсон үед цөөн тохиолдолд хуулбарлан орчуулж болох ба голдуу боломжийн үг хэллэгээр орлуулах нь үр дүнтэй гэдгийг тэмдэглэсэн байдаг. Ингэснээр хоёр хэлний хэрэглүүр заавал тохирч байх албагүй ч тухайн нэр томьёоны агуулга буюу ухагдахууныг монгол хэлээр бүрэн төгс гаргаж, хэлний хэм хэмжээ, найруулга зүйн хувьд зөв байх ёстой. Гэхдээ сурвалж хэлний буюу үндэсний онцлог бүхий, зөвхөн тухайн улс орны хувьд байх ухагдахууныг илэрхийлж байгаа тохиолдолд утгачлан орчуулаад тайлбар хавсаргах эсвэл шууд зээлдэн хэрэглэнэ (1996:203) хэмээн адилтгалыг орчуулах аргын талаар өгүүлжээ.

Бид дараагийн дэд бүлэгтээ англи хэлний адилтгал нэр томьёог монгол хэлнээ хэрхэн орчуулж байгааг тодорхой нэг салбарын нэр томьёоны англи-монгол толь бичгийн жишээгээр судлан тайлбарлаж, хэрхэн орчуулж болох боломжийг тодорхойлох болно.

3.1. Адилтгал нэр томьёог монгол хэлэнд орчуулж буй арга

Бид энэхүү судалгаандаа монгол хэлэнд англи хэлний адилтгал нэр томьёог орчуулахдаа ямар аргуудыг хэрэглэж байгааг судлахын тулд Б.Жигжидсүрэнгийн 5000 орчим толгой үгтэй “Бизнесийн англи - монгол толь” (2006)-ийг сонгон, хөмрөг хэл шинжлэлийн TextStat программыг ашиглан хөмрөг үүсгэн, түүнээс адилтгал нэр томьёог түүвэрлэн судаллаа. Уг толинд англи хэлний адилтгал нэр томьёо 190 байгаа бөгөөд тэдгээрийг орчуулгын ямар аргаар орчуулсныг диаграммаар авч үзвэл дараах байдалтай байна. Үүнд:

Зураг 2. Англи хэлний адилтгал нэр томьёог орчуулсан аргуудын хувь хэмжээ

Зураг 2-оос харахад англи хэлний адилтгал нэр томьёог энгийн үгээр утгачлан орчуулсан нь хамгийн их буюу 78%, хуулбарлан орчуулсан нь 10%, монгол хэлэнд өөр адилтгалаар дүйлгэсэн 4%, энгийн үгээр дүйлгэсэн 3%, тайлбарлан орчуулсан 3%, шууд зээлдсэн 2%-ийг эзэлж байна. Үүнээс үзэхэд, англи хэлний адилтгал нэр томьёог энгийн үгээр утгачлан орчуулсан

нэр томьёо ихэнх хувийг эзэлж байгаа нь англи, монгол хэлтний ахуй амьдрал, танин мэдэхүй, сэтгэлгээний онцлогийн ялгаанаас үүдэлтэй тул монгол хэлэнд тэдгээртэй шууд дүйх монгол адилтгал нэр томьёо байхгүйг илтгэж байна. Энэхүү орчуулгын аргуудыг доор тус бүрд нь авч үзье.

3.1.1. Энгийн үгээр утгачлан орчуулах

Адилтгал нэр томьёог орчуулахад ихэнх тохиолдолд зорилтот хэлэнд ухагдахуун хийгээд тэмдгийн түвшинд дүйцлийг олох хэцүү бөгөөд хуулбарлах, дүйлгэн орчуулах боломжгүй үед утгачлан орчуулна. Аливаа хэлний адилтгал нэр томьёог өөр хэл рүү орчуулна гэдэг нь түүний утгын уугуул орныг эвдэнэ гэсэн үг юм. Учир нь үгийн тодорхой өнгө аяс, утгыг орчуулгад бүрэн гүйцэд гаргана гэдэг хэцүү байдаг (McGrath, 2005:13). Англи хэлнээс монгол хэлэнд адилтгал нэр томьёог орчуулахад ихэвчлэн адилтгал шинжээ алддаг. Өөрөөр хэлбэл, адилтгал нэр томьёог орчуулахад адилтгасан санааг яг адилхан илэрхийлэх боломжгүй. Иймд утгачлан орчуулах шаардлага гардаг. Жишээ нь: *umbrella fund - гадаад сан, down payment - хямд төлбөр, catch a cold - мөнгөө алдах, халаасаа хоослох, face value - нэрлэсэн үнэ, boar position - *горьдлого тавьсан байдал*⁴⁸, *price war - үнийн өрсөлдөөн, blanket agreement* гэх мэт. Тухайлбал, англи хэлний *blanket agreement* гэсэн нэр томьёо нь хуулбарлан буюу үгчлэн орчуулбал, “хөнжил гэрээ” болно. Гэвч энэ нийлмэл үгийг хууль, бизнес эдийн засгийн салбарт “ямар нэг байгууллага, үйлдвэр, газар зүйн бүс нутагт хэрэглэдэг өргөн хүрээтэй гэрээ”⁴⁹-г нэрлэдэг. Энэ нэр томьёог монгол хэлэнд “ерөнхий тохиролцоо, ерөнхий зөвшилцөл” [БАМТ, х.45] гэж утга ерөнхийлөн орчуулсан байна.

Англи хэлний *windfall* гэсэн үгийн шууд утга нь мод бутнаас салхинд унасан жимсийг нэрлэдэг бөгөөд үгчлэн орчуулбал “салхинд унасан” гэсэн үг. Харин бизнес эдийн засгийн салбарт энэ үгийг утга шилжүүлэн санаандгүй, гэнэт олдсон их хэмжээний мөнгө, ашиг орлогыг нэрлэсэн нэр томьёоны үүргээр хэрэглэж байна. Энэ нэр томьёог монгол хэлэнд “гэнэтийн ашиг” [БАМТ, х.357] хэмээн энгийн үгээр утгачлан орчуулсан байна.

3.1.2. Хуулбарлан орчуулах

Бидний судалгааны хэрэглэгдэхүүн болгон авсан толь бичигт адилтгал нэр хуулбарлан орчуулсан нь 10%-ийг эзэлж байна. Энэ аргыг хоёр хэлэнд ухагдахуун хийгээд хэлний илэрхийлэл адил байвал хэрэглэж болно. Өөрөөр хэлбэл, тухайн адилтгал нэр томьёоны агуулга, хэлбэрийн аль аль нь тохирч байвал хуулбарлан орчуулж болно. Жишээ нь: *blacklist - хар данс, memory - санах ой, mouse - хулгана, wing nut - эрвээхий эрэг, valve body - хавхлагын бие, dead capital - үхмэл хөрөнгө, bridge loan - гүүр зээл* гэх мэт хуулбарлан орчуулахад тухайн ухагдахууныг илэрхийлж чадахуйц байна. Бидний судалгаанаас үзэхэд, энэ арга нь бодит зүйлийг нэрлэсэн адилтгал нэр томьёог орчуулахад илүү тохиромжтой, харин хийсвэр зүйлийг нэрлэсэн *butterfly spread* (*эрвээхий *снред*), *bear market* (баавгай зах зээл), *bull market* (бух зах зээл) гэх мэт тухайн хэлний тэмдэг буюу нэр томьёог хараад утгыг шууд тааварлах, тухайн ухагдахууныг ойлгоход бэрх тул хуулбарлан орчуулах нь төдийлөн тохиромжгүй юм

Адилтгал нэр томьёо нь тухайн үндэстний амьдрал ахуй, соёл сэтгэлгээний онцлогтой салшгүй холбоотой тул шууд үгчлэн орчуулахад монгол хүний сэтгэлгээнд тухайн ухагдахууны талаарх мэдээлэл шууд буухгүй юм уу эсвэл буруу ойлгогдохоор байж болно. Иймд англи ба өөр ямар ч хэлний адилтгал нэр томьёог хуулбарлан орчуулахад хэтэрхий зохиомол, хуулбар шинжтэй болохоос болгоомжилж, зөв оновчтой онооход онцгой анхаарууштай.

⁴⁸ (*) тэмдгээр оновчгүй орчуулсан нэр томьёог тэмдэглэв.

⁴⁹ an agreement that applies throughout an organisation, industry or geographical area (<https://www.translegal.com/dictionary/>)

3.1.3. Өөр адилтгал нэр томъёогоор дүйлгэн орчуулах

Энэ удаагийн судалгааны хүрээнд авч үзсэн “Бизнесийн англи - монгол толь бичиг”-г англи хэлний адилтгал нэр томъёог монгол хэлнээ өөр адилтгал нэр томъёогоор дүйлгэн орчуулсан нь 3%-ийг эзэлж байна.

Гадаад хэлний адилтгал нэр томъёог монгол хүний хэл соёл, сэтгэхүйн онцлогт тохируулан өөр адилтгал нэр томъёогоор дүйлгэн орчуулна гэдэг бол их бүтээлч арга юм. Ийм аргаар орчуулсан *backbone* - ноён нуруу, *тулгуур (улс төр)*, *black economy* - сүүдрийн эдийн засаг, *umbrella organization* - толгой компани, *crown corporation* - толгой корпорац, *land bank* - нөөц газар, *deadlock* - мухардал гэх мэт монгол хэлний онцлогт тохируулан адилтгал нэр томъёо бүтээсэн жишээ бизнес, эдийн засгийн толь бичгүүдэд нэлээд байна. Тухайлбал, англи хэлний *black economy* гэсэн адилтгал нэр томъёог үгчлэн орчуулбал, “*хар эдийн засаг*” гэсэн үг болно. Энэ нэр томъёог Кембрижийн толь бичигт “татвараас зайлсхийхийн тулд нуун дарагдуулсан орлого, бизнесийн үйл ажиллагаа”⁵⁰ хэмээн тодорхойлжээ. Бидний судалгааны хэрэглэгдэхүүн болгон авсан Бизнесийн англи монгол толь бичигт “*сүүдрийн эдийн засаг*” [БАМТ, х.44] хэмээн орчуулсан байна. Тодруулбал, “татварын дарамт, нийгмийн даатгалын өндөр шимтгэл болон бизнесийн үйл ажиллагаатай холбоотой аливаа дүрэм журмаас зайлсхийхийн тулд иргэд, ААН эрхэлж буй үйл ажиллагаагаа үнэн бодитой мэдээлэхгүй, албан эдийн засгийн бүртгэлээс орхигдуулж далд хэлбэрээр явуулдаг үйл ажиллагаа” (Энхзаяа, 2012: 6)-г хэлж байна. Иймд далд буюу сүүдэрт явагдаж буй эдийн засгийн үйл ажиллагаа гэсэн утгыг гаргаж, англи хэлний *black* буюу *хар* гэсэн үгийг “*сүүдрийн*” гэсэн үгээр сольж хувирган орчуулсан нь оновчтой болжээ.

3.1.4. Энгийн үгээр дүйлгэн орчуулах

“Бизнесийн англи - монгол толь бичиг”-г англи хэлний адилтгал нэр томъёог энгийн үгээр дүйлгэн орчуулсан нь нийт адилтгал нэр томъёоны 3%-ийг эзэлж байна. Жишээ нь: *back pay* - нэмэгдэл цалин, *bug* - алдаа, *chair* - дарга, *mark-down* - хямдрал, *branch* – салбар, *kickback* - хахууль гэх мэт цөөн нэр томъёо байна. Эдгээрээс зарим жишээг тайлбарлая. Англи хэлний *bug* гэсэн үг нь хортой бичил биет буюу бактерийг нэрлэдэг үг бөгөөд компьютер, технологид энэ үгийн утгыг шилжүүлэн компьютерын үйлдлийн систем дэх алдаа, согогийг нэрлэхэд хэрэглэдэг. Үүнийг монгол хэлэнд “*алдаа*” [БАМТ, х.51] гэсэн энгийн үгээр дүйлгэн орчуулсан нь хэдийгээр тухайн англи нэр томъёогоор илэрч буй ерөнхий ухагдахууны гол шинжийг гаргаж чадаж буй боловч нөгөө талаар ийнхүү хэт ерөнхийлөн орчуулах нь бусад ойролцоо утгатай *mistake*, *error* гэх мэт нэр томъёоны орчуулгатай давхцах магадлалтай тул тухайн ухагдахууныг илүү тодотгон “*программын алдаа*” гэх мэт орчуулах хэрэгтэй юм.

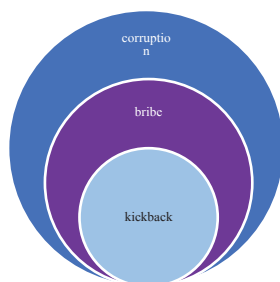
Англи хэлний *branch* гэдэг үгийн үндсэн утга нь модны мөчир юм. Харин орчин үед нийгэм эдийн засгийн салбарт томоохон бизнесийн байгууллагын бүрэлдэхүүнд багтдаг хэсэг ба бүлгүүдийн нэгийг нэрлэх болсон нь *branch* буюу *мөчир* гэсэн сурвалж хүрээ буюу бодит ухагдахууны салаалах шинжтэй адилтган утга шилжүүлэн нэрлэсэн хэрэг юм. Монгол хэлэнд энэ үгийг “*салбар*” [БАМТ, х.48] гэсэн үгээр орчуулсан байна.

Мөн англи хэлний *kickback* гэсэн хэлц нэр томъёо нь *kick* - өшиглөх, *back* – буцаах, эргүүлэх гэсэн хоёр үгээс бүтсэн (үгчлэн орчуулбал, *буцааж өшиглөх*) “*огцом хариу үйлдэл*” гэсэн утгатай нийлмэл нэр томъёо юм. Харин бизнес, эдийн засгийн салбарт “ажил үйлчилгээ, томилгоог хөнгөвчилсний хариуд хэн нэгэнд өгсөн хууль бус төлбөр”⁵¹ гэсэн ухагдахууныг нэрлэх болсон байна.

⁵⁰ [business activity](https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/black-economy) and [income](https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/black-economy) that [people](https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/black-economy) do not [record](https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/black-economy) in [order](https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/black-economy) to [avoid paying tax](https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/black-economy) on it. (<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/black-economy>)

⁵¹ an illicit payment made to someone in return for facilitating a transaction or appointment (Oxford dictionary).

Энэ үг нь англи хэлний *corruption*, *bribe* гэх мэт үгтэй ойролцоо утгатай боловч утгын нарийн ялгаатай байна. Тодруулбал, англи хэлний *corruption*-ыг “Албан тушаалтан ба төрийн итгэмжлэгдсэн хүн албан тушаалаа урвуулан ашиглаж, өөртөө болон бусдад давуу байдал олгох зорилгоор өөрийн үүрэг, бусдын эрх ашгийн эсрэг үйлдсэн хууль бус үйлдэл”⁵² гэж тодорхойлсон бол *bribe*-ыг “Өөртөө давуу байдал, давуу эрх олж авахын тулд албан тушаалтан, төрийн албан үүрэг гүйцэтгэж буй хэн нэгэнд нөлөөлж үүргээ зөрчихөд хүргэсэн хууль бус өглөг, үнэт зүйл, авлига”⁵³ гэж тодорхойлсон байна. Эдгээр тодорхойлолтоос үзэхэд, хүрээний хувьд дараах байдлаар дүрсэлж болохоор байна.

Зураг 3. Англи хэлний *corruption*, *bribe*, *kickback* гэсэн нэр томъёоны ухагдахууны хүрээ

Дээрх Зураг 3-ыг тайлбарлавал, *corruption* нь *bribe*, *kickback* хоёрыг багтаасан өргөн хүрээтэй, төлөөлсөн ерөнхий нэр томъёо, *bribe* нь *kickback*-ыг багтаасан хоёрдогч шатны төлөөлсөн нэр томъёо бол *kickback* нь дээрх хоёр нэр томъёонд багтах харьцаанд буй тусгай нэр томъёо болж байна. Мөн англи хэлний *bribe*, *kickback* гэсэн хоёр ухагдахууны гол ялгааг авч үзвэл, *bribe* нь өөрийн ажил үйлийг бүтээхийн тулд хууль бус үйлдлийн өмнө нь өгснийг хэлдэг бол *kickback* нь өөрийн ажил үйлийг бүтээсний дараа буюу хууль бус үйлдлийн хувь хүртээх буюу бүтээсний төлөөх шан харамж⁵⁴-ийг нэрлэдэг ажээ.

Бидний судалгааны хэрэглэгдэхүүн болох “Бизнесийн англи монгол толь бичиг”-т *kickback* - хахууль [БАМТ, х.166], *bribe* - хахууль, хээл хахууль [БАМТ, х.50], *corruption* - хахууль [БАМТ, х.80] гэж бүгдийг ижил нэр томъёогоор орчуулжээ. Хэдийгээр эдгээр нэр томъёо нь ойролцоо утгатай боловч дээр дурдсанчлан, өөр хоорондоо ухагдахууны хүрээ болоод утгын хувьд нарийн ялгаатай тул ийнхүү нэг нэр томъёогоор оноож болохгүй юм. Тиймээс эдгээр нэр томъёогоор илэрхийлэгдэж буй ухагдахууны ялгаатай шинжүүдийг харгалзан монгол хэлэнд өөр өөр нэр томъёогоор оноох хэрэгтэй. Судалгаанаас үзэхэд, англи хэлний “*corruption*” нь монгол хэлний

⁵² Illegality; a vicious and fraudulent intention to evade the prohibitions of the law. The act of an official or fiduciary person who unlawfully and wrongfully uses his station or character to procure some benefit for himself or for another person, contrary to duty and the rights of others. (<https://thelawdictionary.org/corruption/>)

⁵³ Any valuable thing given or promised, or any preferment, advantage, privilege, or emolument, given or promised corruptly and against the law, as an inducement to any person acting in an official or public capacity to violate or forbear from his duty, or to improperly influence his behaviour. (<https://thelawdictionary.org/bribe/>)

⁵⁴ The main difference is that bribes are usually provided up front (before the unethical activity) whereas kickbacks usually refers to something that is given in return as a reward (after the unethical activity). <https://hinative.com/en-US/>

“авилга”⁵⁵-тай, “bribe” нь монгол хэлний “хээл хахууль”⁵⁶-тай, харин “kickback” нь “шан харамж”⁵⁷-тай дүйж байна.

Дашрамд дурдахад, англи-монгол нэр томъёоны толь бичгүүдэд англи хэлний ойролцоо утгатай нэр томъёог монгол хэлэнд нэг үгээр оноосон тохиолдол олон байдаг бөгөөд эдгээр нь аливаа салбарын харилцаанд төөрөгдөл үүсгэж болох сөрөг нөлөөтэй тул тэдгээрийн ухагдахууны нарийн ялгааг гаргаж тус бүрд өөр нэр томъёо оноох хэрэгтэй юм.

3.1.5. Тайлбарлан орчуулах

Уг аргыг тухайн адилтгал нэр томъёо үндэсний онцлог үгийн шинжтэй, эсвэл дүйцэлгүй тохиолдолд хэрэглэнэ. Жишээ нь: *dark horse* - амер. намын тэргүүний суудлын “битүү” нэр дэвшигч [УТҮХНГТ, х. 53], *two-leg core* - хоёр шилбэтэй/туйвантай соронзон дамжуулагч, *backbencher* - Их Британийн парламентын жирийн гишүүн, *blue sky laws* - хөрөнгө оруулалтад хяналт тавих тухай хууль гэх мэт.

“Бизнесийн англи монгол толь бичиг” (2006)-т англи хэлний адилтгал нэр томъёог тайлбарлан орчуулсан нь 3%-ийг эзэлж байна. Жишээ нь: *black knight (stock exchange) (informal)* - хууль бус аргаар компанийг гартаа авахыг санаархагч, *Galumphs (sales)* Үнийг нэмэгдүүлэх, тохиролцсоны дараа өндөр үнэ хэлэх, *Big Bang (stock exchange)* Биг Банг (1986 оны 10-р сарын 27-нд Английн Хөрөнгийн Биржид гарсан томоохон өөрчлөлт) гэх мэт тайлбарлан орчуулсан цөөн хэдэн нэр томъёо байна. Эдгээрээс зарим жишээг тодруулбал, англи хэлний *Big Bang* гэсэн үг нь үгчлэн орчуулбал, “том цохилт” гэсэн үг бөгөөд энэ нь олон салбарт хэрэглэгддэг. Бизнес, эдийн засгийн салбарт энэ үгээр тодорхой цаг хугацаанд, тодорхой газарт болсон тодорхой үйл явдал (1986 оны 10-р сарын 27-нд Английн Хөрөнгийн Биржид болсон томоохон өөрчлөлт)-ыг нэрлэж байгаа тул уг үгийг галигчлан буулгаад тайлбарласан байна. Учир нь энэ үгийн тохиолдолд үүнээс өөр арга байхгүй юм.

Тайлбарлан орчуулахад утгыг илтгэн гаргахад бүрэн дамжуулж болох сайн талтай ч үргэлж хэрэглэх арга биш бөгөөд эх хэлний үг хэрэглээний хэм хэмжээ, найруулгад нь харш байж болох талтай.

3.1.6. Шууд зээлдэх

Энэ аргыг ихэвчлэн тухайн адилтгал нэр томъёоны дүйцэл байхгүй, эсвэл, үндэсний онцлог үгийн шинжтэй, утгачлан орчуулах боломжгүй үед хэрэглэнэ. Жишээ нь: *virus* - вирус, *bulldog bond* - бульдог бонд, *put bond* - пут бонд. Гэвч адилтгал нэр томъёог шууд зээлдсэн тохиолдолд тухайн нэр томъёогоор илэрч буй ухагдахууныг тайлбарлах зайлшгүй шаардлагатай. Учир нь соёл сэтгэлгээний ялгаанаас шалтгаалан шууд зээлдсэн адилтгал нэр томъёоны хэлбэрийг хараад тухайн нэр томъёогоор илэрч буй ухагдахууныг ойлгох боломж ховор байдаг.

“Бизнесийн англи монгол толь бичиг” (2006)-т англи хэлний адилтгал нэр томъёог шууд зээлдсэн *вирус*, *Биг Банг*, (тайлбар орчуулгатай) *Gearing* - *Гearing* (тайлбар орчуулгатай) гэсэн цөөхөн тохиолдол байна. Дээр дурдсанчлан, эдгээр нэр томъёог шууд зээлдэхдээ утгын тайлбарыг хавсаргасан байна.

⁵⁵ 1.Өөрийн ажлыг бүтээхийн тулд холбогдох албан тушаалтанд ил, далд өгөх хахууль, 2. Хууль бусаар бусдаас авсан зүйл; ашиг хонжоо (<https://mongoltoli.mn/dictionary/>) 3. Хуульд заасан этгээд албан тушаалын эрх мэдлээ хувийн ашиг хонжоо олоход урвуулан ашиглах, бусдад давуу байдал олгох, иргэн, хуулийн этгээдээс тэрхүү хууль бус байдлыг олж авах үйлдэл, эс үйлдэхүйгээр илрэх аливаа эрх зүйн зөрчил (Авлигын эсрэг хууль).

⁵⁶ хувийн үйл хэргийг биелүүлэхийн тулд бусдад аргадан өгөх эд юм, мөнгө төгрөг (<https://mongoltoli.mn/dictionary/>)

⁵⁷ шагнал болгосон зүйл, хишиг болгон өгсөн юм (<https://mongoltoli.mn/dictionary/>)

3.2. Адилтгалын аргаар бүтсэн нэр томьёоны орчуулгын зарим асуудал

Аливаа ард түмний хийсвэрлэх буюу зүйрлэх, адилтгах сэтгэлгээ тухайн орны соёл, орчин ахуй, зан заншлын ялгаанаас шалтгаалан өөр өөр байдаг. Тиймээс гадаад хэл сурах болон орчуулгад анхаарах асуудлын нэг нь монголчуудын уламжлалт зүйрлэх, адилтгах сэтгэлгээний онцлогийг ойлгож ухамсарлах явдал юм. Ш.Лувсанвандан 1987 онд нийтлүүлсэн “Нэр томьёоны тухай асуудалд” гэдэг өгүүлэлдээ тухайн соёл - хэлт үндэстэн байгаль, нийгмийн юм, үзэгдлийг аль нэг тал, аль нэг шинжээс нь харж, ухамсар, сэтгэхүйдээ хэвшүүлэн тогтоож, улмаар тэр нь хэлний шууд ба дам утгатай илэрхийлэлд мөн нэгэн адил хэвшил зуршил болдог учраас эсвэл шинээр бүтээж бий болгосон юм, үгүй бол шинээр таньж мэдсэн юм, үзэгдлийн тухай ухагдахуун ойлголтыг нэрлэхийн цагт үндэстний сэтгэлгээ, түүний илэрхийлэл болсон хэлний тэмдгийн шүтэлцээг зайлшгүй харгалзах ёстойг онцлон тэмдэглэсэн байна (Пүрэвжав, 2009:20). Адилтгал нэр томьёо нь тухайн үндэстний сэтгэлгээ, танин мэдэхүйн онцлогтой салшгүй холбоотой тул англи хэлний адилтгал нэр томьёог орчуулахдаа үндэстний сэтгэлгээ, түүний илэрхийлэл болсон хэлний тэмдгийн шүтэлцээг онцгойлон анхаарах хэрэгтэй юм. Гэтэл бидний тусгайлан авч үзэж буй бизнес эдийн засгийн салбарын нэр томьёонд энэ онцлогийг төдийлөн харгалзаагүйгээс үүдсэн нэр томьёоны олон асуудал байна. Бид энэ хэсэгт зөвхөн сонгон авсан эх хэрэглэгдэхүүнийхээ хүрээнд авч үзсэнгүй, ер нь бизнес, эдийн засгийн салбарт англи хэлний адилтгал нэр томьёог орчуулахад ямар асуудал тулгарч байгааг бусад толь бичиг, эх сурвалжуудын жишээгээр авч үзэх болно.

Монгол хэлэнд өөрийн ард түмнийхээ танин мэдэхүй, соёл, сэтгэлгээний онцлогийг судлаагүйгээс англи зэрэг гадаад хэлнээс шууд орчуулан авсан ухаалаг *гар утас*, *ухаалаг карт*, *эрсдлийн удирдлага*, *өрийн удирдлагын хууль* - (*debt management law*), *хөрөнгө итгэмжлэн удирдах гэрээ* (*accredited property management*) *өрийг дахин санхүүжүүлэх* гэх мэт монгол хүний уламжлалт сэтгэлгээнд үл тохирох амьгүй зүйлийг хүншүүлэн нэрлэсэн үг хэллэг, нэр томьёог “махчилан” орчуулсан жишээ салбар бүрийн нэр томьёоны санд олон байна. Тухайлбал, Компанийн тухай хуульд “толгой компани”, “охин компани” гэсэн нэр томьёо бий. Тэгш хэмийн (equivalent) зарчмаар харьцуулж үзвэл, эцэг эх гэвэл охин, толгой гэвэл салбар компани гэж нэрлэх нь ангилал зүйн хувьд зохистой юм. О.Шинэбаяр, Б.Золжаргал нар “Англи хэлний “daughter company” гэдгийг гадаад хэлний толь бичигт “аль нэг томоохон компанид хагас буюу бүтэн өмчлөгдсөн компани” гэж тодорхойлсон байна. Тэргүүлэх компаниас салбарласан компани гэсэн утгаараа үүнийг “салбар компани” гэж нэрлэж ч болох юм. “Parent company” гэсэн үгийг “толгой компани” хэмээн орчуулан авсан нь монгол хэлний утга шилжүүлэх аргыг ашиглан бүтсэн үндэстний шинжтэй нэр томьёо болж чадсан бол “daughter company” гэдгийг “охин компани” гэж орчуулсан нь үгчлэн авсан тохиромжгүй нэр болжээ (Шинэбаяр, Золжаргал, 2019:88).

Англи, монгол хүний хэл соёл, амьдралын хэв маяг, нийгмийн байдал, шашин шүтлэг зэргийн ялгаанаас шалтгаалан тэдний юмсыг адилтгаж, зүйрлэн сэтгэх арга өөр байдаг нь орчуулгын дүйцлийн тухай асуудалтай салшгүй холбоотой. Тухайлбал, англи хэлний “*death valley*”, “*angel investor*” хэмээх адилтгал нэр томьёотой шууд дүйх нэр томьёо монгол хэлэнд байхгүй. Гэтэл манай улсын бизнес эдийн засгийн салбарт “*үхлийн хөндий*”, “*анжел хөрөнгө оруулагч*” гэж хуулбарлан орчуулан хэрэглэж байна. Энэ хоёр нэр томьёо нь гарааны бизнестэй холбоотой бөгөөд “*death valley*” хэмээх нэр томьёо нь “аливаа бизнесийн хөгжлийн эхлэлийн болон эхэн үе шатуудад тулгардаг хамгийн хүнд, эмзэг үе” -ийг нэрлэдэг бөгөөд энэ хүнд үеийг олон бизнес давж гарч чаддаггүйгээс бизнесийн “*үхлийн хөндий*” гэж нэрлэжээ. Харин “*angel investor*” хэмээх нэр томьёо нь “жижиг стартап компаниудыг үйл ажиллагаагаа эхлэхэд нь тусалж эхэн үеийн бага хэмжээний хөрөнгө оруулалт хийдэг бие даасан хөрөнгө оруулагч”-ийг нэрлэдэг ажээ. Уг хоёр нэр томьёо нь ухагдахууны хувьд харилцан уялдаатай. Тодруулбал, “*death valley*”

буюу энэ хүнд үеийг давахад “angel investor” хөрөнгө оруулж тусалдаг. Тиймээс тэдгээрийг ухагдахууны холбоогоор хамтад нь авч үзэх хэрэгтэй юм. Англи хэлний уг хоёр адилтгал нэр томъёонд шууд дүйх үг монгол хэлэнд байхгүй. Монгол хэлэнд “death valley”-г “үхлийн хөндий” хэмээн хуулбарлан орчуулж, “angel investor”-г “анжел хөрөнгө оруулагч” хэмээн галигчлан орчуулсан нь Буддын шашин, бөөгийн шүтлэгтэй, үгийн цээрийг хатуу баримталдаг, бэлгэдэлт сэтгэлгээтэй монгол хүний оюун санаанд шууд буухгүй нэр томъёо юм. Үүнээс үзэхэд, адилтгал нь үндэстний сэтгэлгээний хувьсал, үндэсний хэлний хөгжлийн явцад бий болдог тул үндэсний онцлог бүхий үг, хэллэгтэй ойртож очих юм. Иймээс адилтгалыг үндэсний онцлогтой үг, хэллэгийг орчуулах аргаар буулгах өөрөөр хэлбэл, соёлын онцлог орчуулгын арга илүү тохиромжтой гэж үзэж болно.

Орчуулга судлаач М.Чимэдцэеэ соёлын онцлог орчуулгын талаар:

“Орчуулахуйн ухааны уламжлалт хоёр арга болбоос үгчлэх, утгачлах билээ. Орчуулгын онолын уламжлалт чиг баримжаа, үндсэн жаяг зарчмын үүднээс, орос хэлний “сүүн зам”, хятад хэлний “тэнгэрийн гол”-ыг монгол хэлний утга тохирох үгээр оноон “тэнгэрийн оёдол”, “тэнгэрийн заадаас” хэмээн утга дүйлгэн орчуулах нь зүйд нийцнэ. Харин соёлын орчуулга судлалын үндсэн хоёр арга ухаан буюу стратеги бол “идээшүүлэх” (domestication, доместификация) ба “ондоошуулах” (foreignization, форенизация) юм. “Идээшүүлэх” гэдэг нь өөрийн үндэстний соёлыг гол цөм болгон, эх бичвэр дэх харь үнэлэмжийг орчуулж буй хэлнийхээ соёлд шингээн, өөрийн хөрснөө нутагшуулах, “ондоошуулах” гэдэг нь эх бичвэрийг гол цөм болгон, эх бичвэрт буй хэл соёлын ялгаа зөрөөг хэвээр хадгалан, харь соёлыг таниулж, ондоошуулах явдал юм. Унишгч хүнд ойлгомжтой байхыг чухалчилбаас эрхбиш “идээшүүлэх”, эх бичвэрт үнэнч байхыг чухалчилбаас эрхбиш “ондоошуулах” хэрэгтэй болдог байна. Эх бичвэр дэх соёлыг “идээшүүлэх”-ийн тулд хэт дүйлгэн орчуулбаас тухайн үндэстэн угсаатны соёлын утга агуулга, учир холбогдол бүдгэрч, унишгч хүний сэтгэлгээ нь зохиогчийн буюу эх бичвэрийн сэтгэлгээ, соёл лугаа ижилсэх хандлага буй болдог ажээ. Дээр өгүүлсэн жишээн дээр үзвээс, өрнө дахины “сүүн зам”, дорно дахины “мөнгөн гол” хэмээх ухагдахууныг “тэнгэрийн заадаас” хэмээн утгачлан орчуулж “идээшүүлбээс” нэг талаар монгол унишгч тэрхүү өрнө дахины “сүүн зам”, дорно дахины “мөнгөн гол” хэмээхүйн соёлын гүн чанад утга агуулгыг огт мэдэхгүй өнгөрөх, нөгөө талаар харийн соёл сэтгэлгээг монгол унишгчид хүчээр тулгасан хэрэг болж хувирах гэмтэй юм” (2019:96 - 97) гэсэн байдаг. Тиймээс ийм төрлийн нэр томъёог хуулбарлах, зээлдэхийг урьтал болгохгүй өөрийн хэл соёлд тохируулан хувиргал хийн орчуулах нь зүйтэй юм.

“Death valley” хэмээх үгийн утга, хэрэглээг авч үзвэл “эрсдэлт үе”, “angel investor”-г “авралт хөрөнгө оруулагч” хэмээн утга ерөнхийлөн хувиргаж орчуулсан дээр юм. Ер нь адилтгал нэр томъёог орчуулахдаа сурвалж (SL) ба зорилтот хэл (TL)-ний соёл сэтгэлгээний ялгааг сайтар ойлгож, таниж мэдэн нухацтай хандах хэрэгтэй юм.

Бизнес, эдийн засгийн англи-монгол нэр томъёоны толь бичгүүдийг үзвэл, англи хэлний адилтгал нэр томъёог олон хувилбараар орчуулсан байна. Тэдгээрээс зарим жишээг авч үзье.

Хүснэгт 2. “Bull market”, “bear market” хэмээх нэр томъёоны олон хувилбарт орчуулга

Англи нэр томъёо	Орчуулгын хувилбар
Bull market	<ol style="list-style-type: none"> 1. Том зах зээл /Жигжидсүрэн, Б. 2006. Бизнесийн англи хэлний англи - монгол толь, Уб., Сорхон цагаан ХХК, 366х./ 2. Бух зах зээл /Форекс нэр томъёоны тайлбар толь/ 2013, /Банк санхүүгийн нэр томъёоны тайлбар толь/ 2017: 416 3. Өсөх хандлагатай зах зээл / Хөрөнгийн зах зээлийн сурах бичиг, Уб., 2017/

Bear market	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Ханасан зах зээл</i> /Жигжидсүрэн, Б. 2006. <i>Бизнесийн англи хэлний англи - монгол толь</i>, УБ., Сорхон цагаан ХХК, 366х./ 2. <i>Баавгай зах зээл</i> /Форекс нэр томъёоны тайлбар толь/ 2013, /Банк санхүүгийн нэр томъёоны тайлбар толь/ 2017: 416 3. <i>Буурах хандлагатай зах зээл</i> / Хөрөнгийн зах зээлийн сурах бичиг, УБ., 2017/
-------------	---

Дээрх хоёр нэр томъёоны утгыг бизнес эдийн засгийн англи толь бичгүүдээс судалж үзвэл, дараах байдалтай байна. Үүнд:

Bull market - хувьцааны үнэ өсөхийг хүлээж урт хугацаанд хөрөнгө оруулах стратегийг баримталдаг арилжааг нэрлэнэ. Хөрөнгийн зах зээл дээр хувьцааны ханш огцом өсөх үйл явцыг бух өрсөлдөгчөө эврээрээ сэжин өлгөж дээшээ шидэх үйлдэлтэй зүйрлэсэн хэрэг юм. Өөрөөр хэлбэл, зах зээл дээр хувьцаа, үнэт цаасны үнэ ханш өсөх үзэгдлийг "*bull market*" буюу "бух зах зээл" гэж нэрлэнэ.

Bear market - хувьцааны үнэ буурахад богино хугацааны хөрөнгө оруулах стратегийг баримталдаг арилжааг нэрлэнэ. Санхүүгийн зах зээл дээр хувьцааны ханшийг доош огцом бууруулах стратегийг баавгай хүчит савраараа доош нь савардах төрөлх араншинтай зүйрлэсэн байна. Өөрөөр хэлбэл, зах зээл дээр хувьцаа, үнэт цаасны үнэ ханш буурах үзэгдлийг "*bear market*" буюу "баавгай зах зээл" гэж нэрлэнэ.

Зураг 4. "Bull market", "bear market" хэмээх адилтгал нэр томъёоны эсрэгцсэн утга

Дээрх тодорхойлолтуудаас үзэхэд, тухайн хоёр адилтгал нэр томъёоны гарал нь бух, баавгай гэсэн хоёр амьтны тулалдах шинжтэй адилтган үүссэн байна. Бид дээрх нэр томъёонуудын гарал үүсэл, үүрэг, утгыг харгалзан үзвэл, *бух зах зээл*, *баавгай зах зээл* гэсэн хуулбар орчуулга нь тухайн хоёр ухагдахууны онцлогийг илэрхийлж чадахгүй бөгөөд уншигч, хэрэглэгч ямар ухагдахуун илэрхийлж байгааг шууд төсөөлөхөд бэрх байна. Харин *өсөх хандлагатай зах зээл*, *буурах хандлагатай зах зээл* гэж орчуулсан нь хэдийгээр тайлбар шинжтэй боловч тухайн ухагдахуунуудыг ойлгоход арай илүү дөхөм болжээ. Харин дээрх хоёр нэр томъёоноос "*хандлагатай*" гэсэн үгийг хасаж, *өсөх зах зээл*, *буурах зах зээл* гэж хураангуйлбал, утга гажуудах зүйлгүй юм.

Дүгнэлт

Адилтгалын аргыг нэр томъёо бүтээхэд өргөн хэрэглэх болсон нь шинжлэх ухааны шинэ ойлголт ухагдахууныг ахуй амьдрал, орчин нөхцөлтэй ойр зүйлээр адилтган нэрлэвэл, тухайн ухагдахууныг хялбар ойлгох, улмаар хэрэглээнд хэвшихэд дөхөм хэмээн үзэж байгаа хэрэг юм. Түүнчлэн адилтгал нэр томъёо нь тухайн зохиогчийн ертөнцийн юмс үзэгдлийг хэрхэн ойлгож, танин мэдэж байгаатай шууд холбоотой.

Аливаа улс орон өөрсдийн соёл, сэтгэлгээ, танин мэдэхүйн онцлог, амьдралын туршлагад үндэслэн нэг юмс үзэгдлийг нөгөөтэй адилтган нэрлэсэн байдаг тул адилтгал нэр томъёо нь нэг талаас үндэсний онцлог үгтэй ойролцоо гэж үзэж болно. Тиймээс тэдгээрийг орчуулахдаа гадаад сурвалж буюу орчуулгын эх хэл (SL), зорилтот буюу орчуулах хэлний (TL) онцлогийг харгалзан ямар үед идээшүүлж, ямар үед ондоошуулж орчуулах вэ гэдгийг сайтар бодож орчуулах хэрэгтэй.

Бидний судалгаанаас үзэхэд, бизнес, эдийн засгийн салбарт адилтгал нэр томъёог энгийн үгээр утгачлан орчуулах, хуулбарлан орчуулах, өөр адилтгал нэр томъёогоор дүйлгэн орчуулах, энгийн үгээр дүйлгэн орчуулах, тайлбарлан орчуулах, шууд зээлдэх аргуудыг хэрэглэж байна.

Эдгээрээс энгийн үгээр утгачлан орчуулах аргыг хамгийн түгээмэл хэрэглэсэн байна. Гэвч бидний энэ удаагийн судалгаа зөвхөн нэг салбарын нэг зохиогчтой толь бичгийн хүрээнд авч үзсэн тул аль ч салбарын адилтгал нэр томъёог орчуулахад утгачлан орчуулах арга давамгайлдаг гэж яаран дүгнэж болохгүй юм. Учир нь адилтгал нэр томъёог хэрхэн орчуулах, ямар арга, хувиргалыг түлхүү хэрэглэх зэрэг нь орчуулагчийн танин мэдэхүй, соёл сэтгэлгээний онцлогоос гадна түүний тухайн салбар шинжлэх ухааны хийгээд орчуулга, хэл шинжлэлийн мэдлэг чадвараас шалтгаална.

Англи хэлний адилтгал нэр томъёоны орчуулгад ажиглагдаж буй түгээмэл асуудал нь англи, монгол хүний хэл соёл, амьдралын хэв маяг, нийгмийн байдал, шашин шүтлэг зэргийн ялгааг үл анзааран шууд үгчлэн орчуулснаас монгол хүний оюун санаанд шууд буухгүй, оновчгүй нэр томъёо олон байна. Тиймээс хуулбарлан орчуулах, шууд зээлдэхийг урьтал болгохгүй, тухайн ухагдахууны мөн чанарыг алдагдуулахгүйгээр хэлбэр буюу дүр төрхийг хувирган өөрчилж, орчуулах хэрэгтэй.

Бид энэ удаад адилтгал нэр томъёоны орчуулгын асуудлыг ерөнхийлөн авч үзсэн бөгөөд цаашид танин мэдэхүйн хэл шинжлэл, соёл хэл шинжлэлийн үүднээс улам нарийвчлан гүнзгийрүүлэн судлах болно.

Ном зүй

Монгол хэлээр

- Базаррагчаа, М. (1993). *Орчин цагийн монгол хэлний энгийн өгүүлбэр*. Уб., Орчлон компани. 141х.
- Базаррагчаа, М. (2005). *Монгол хэлний өгүүлбэр судлал*. Уб., МУИС-ийн хэвлэх үйлдвэр. 420х.
- Базаррагчаа, М. (2017). *Эрдэм шинжилгээний өгүүллийн чуулган*. МУИС-ийн хэвлэх үйлдвэр. Уб.,
- Баянсан, Ж. (2016). *Соёл, хэл, үндэстний сэтгэлгээ*. Уб., МУИС-ийн хэвлэх үйлдвэр. 227 х.
- Гүрбазар, Р. (1996). Орчуулгын онол, дадлагын үндэс, Уб., 275 х.
- Золжаргал, Б. (2018). Утга шилжих аргаар бүтсэн ургамлын нэр томъёо. *Хэрэглээний хэл шинжлэл*. Боть III (18). Уб., “Соёмбо принтинг” хэвлэлийн үйлдвэр. х. 39-53.
- Нансалмаа, Н. (2011). *Хэл шинжлэлийн судалгааны арга зүй*. Уб., “Соёмбо принтинг” хэвлэлийн үйлдвэр. 221 х.
- Өлзийхутаг, Ц. (1988). *Монгол хэлний үгийн сан судлал*. Уб., АБЯХ. 125 х.
- Пүрэвжав, Э. (2009). Монгол нэртөмъёо судлалд академич Ш.Лувсанванданы оруулсан хувь нэмэр. *Нэр томъёо судлал №11*. Уб., х.17-25.
- Равдан, Э. (2005). *Бүтэц хэл шинжлэл*. Уб., 171 х.
- Сүхбаатар, Ц. (1988). *Монгол хэлний найруулга зүй*. Уб., УХГ. 171 х.
- Төмөрцэрэн, Ж. (1974). *Монгол хэлний үгийн сангийн судлал*. Уб., УХГ. 161 х.
- Цэвээндорж, Д. (2018). Монголын утга зохиолын онолын ойлголт, нэр томъёог шинээр авч үзэх нь. *Хэрэглээний хэл шинжлэл*. Боть III (18). Уб., “Соёмбо принтинг” хэвлэлийн үйлдвэр. х.96-110.
- Чимидцэеэ, М. (2019). Хэл, соёл, сэтгэлгээ, орчуулгын шүтэлцээ. Хэлний соёл судлал-2019, СУИС-ийн ЭШХ-ын эмхэтгэл. х. 95-98.
- Шинэбаяр, О. (2018). Адилтгалын аргаар бүтсэн нэр томъёо. *Хэрэглээний хэл шинжлэл*. Боть III (18). Уб., “Соёмбо принтинг” хэвлэлийн үйлдвэр. х.111-122.
- Шинэбаяр, О., Золжаргал, Б. (2019). *Ур ухаан тэлэх уламжлалт мэргэжлийн үгс*. Уб., Соёмбо принтинг. 154 х.
- Шинэбаяр, О., Золжаргал, Б. (2020). *Адилтгалын аргаар бүтсэн монгол нэр томъёо*. Уб., “Соёмбо принтинг” хэвлэлийн үйлдвэр. 167 х.

Энхзаяа Д. (2012). *Сүүдрийн эдийн засаг*. Монгол банкны судалгааны ажлын товхимол-8. Уб., 26х

Гадаад хэлээр

- Black, M. (1990) *Metafora*. //Teoriya metafori./ Tr. into Russian from English. M.: Progress.
- Dagut, Menachem. (1976). Can "Metaphor" Be Translated? Published online: 01 January <https://doi.org/10.1075/babel.22.1.05dag>.
- Khadidja Merakchi. (2017). The Translation of Metaphors in Popular Science from English into Arabic in the domain of Astronomy and Astrophysics. doctoral dissertation submitted to University of Surrey.
- Knowles, Frank (1996) Lexicographical Aspects of Health Metaphor in Financial Text. In Gellerstam et al. (eds), EURALEX '96 Proceedings I-II. Papers submitted to the Seventh EURALEX International Congress on Lexicography, Gøteborg, Sweden, 1996, Part II. Gøteborg: Gøteborg University Department of Swedish, 789-796.
- Lakoff, G. (1992) Metaphor and semantics. In W. Bright, ed., *International Encyclopedia of Linguistics*. Oxford: Oxford University Press. pp. 417-419.
- Lakoff, George and Mark Johnson. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press, 241 p.
- Liebert, Wolf-Andreas (1994). Lascaux-A Hypermedia Lexicon of Metaphor Models for Scientific Imagination. In Martin et al. (eds), EURALEX '94 Proceedings. Amsterdam: Vrije Universiteit, p.494-500.
- Mandelblit, N. (1995). The cognitive view of metaphor and its implications for translation theory. *Translation and Meaning*, Part 3, pp.483 – 495.
- Meyer, Ingrid, Victoria Zaluski and Kristen Mackintosh (1997). Metaphorical Internet Terms: A Conceptual and Structural Analysis. *Terminology* 4 (1), p.1-33.
- Newmark P. A (2008). *Textbook of Translation*. Harlow: Pearson Education Limited. 292 p. [URL: <http://rllinguistics.ru/en/journal/article/694/>].
- Orthony Andrew. (1979). *Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press
- Pavel, Silvia (1993). Neology and Phasology as Terminology-in-the-Making. In Sonneveld and Loening (eds), *Terminology: Applications in Interdisciplinary Communication*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, p.21-34.
- Richards, I. A. (1936). "Metaphor" *The Philosophy of Rhetoric* (Oxford: Oxford University Press).
- Thoiron, Phillippe (1994). La terminologie multilingue : une aide ^ la ma'rise des concepts. *Meta* 39(4), p.765-773.
- Van den Broeck. R. (1981). The limits of translatability exemplified by metaphor translation. *Poetics Today* 2, pp.73–87.
- William P.Brown. (2002). *Seeing the Psalms: A Theology of Metaphor*. Louisville and London: Westminster and John Knox. xiii + 274 p.
- Казакова Т.А. (2001). *Практические приемы перевода*. СПб.: Союз. 320 с.
- Комиссаров В.Н. (1990). Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. - М.: Высш. Шк. 253 с.
- Фрейдинберг, О.М. (1996). *Античные теории языка и стиля*. М.: Русский словарь. 344 с.

Ашигласан хэрэглэгдэхүүн

Базаррагчаа, М., Ганзориг, А., Болд, Л., Буянтогтох, Г., Батсайхан, Д., Ганбат, Ж., Нямаа, Б. (2017). *Банк санхүүгийн нэр томъёоны тайлбар толь*. Уб., 495 х.

Жигжидсүрэн, Б. (2006). Бизнесийн англи хэлний англи - монгол толь. Уб., Сорхон цагаан ХХК, 366х./

Форекс нэр томъёоны тайлбар толь. http://ambaga.blogspot.com/2009/06/blog-post_4579.html

Монгол Улсын Санхүүгийн Зохицуулах Хороо. (2017). Хөрөнгийн зах зээлийн сурах бичиг. Уб., <https://openjicareport.jica.go.jp/pdf/12303764.pdf>

Цахим хэрэглэгдэхүүн

<https://mongoltoli.mn/dictionary>

<https://thelawdictionary.org/bribe/>

<https://hinative.com/en-US/>

<https://www.translegal.com/dictionary/>

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/black-economy>

Товчилсон үг

БСНТТТ – Банк санхүүгийн нэр томъёоны тайлбар толь

БАМТ- Бизнесийн англи-монгол толь